

УДК 911.3

Чіпко Т.М.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ НА ФОНІ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ

Розглянуто агропромисловий потенціал України і перспективи збільшення обсягів виробництва сільгосппродукції в країні за рахунок впровадження сучасних технологій та залучення іноземних інвестицій. Досліджено можливості нарощування експорту сільгосппродукції та вірогідні ринки її збуту.

Ключові слова: агросектор, продовольча безпека, сільське господарство, потенціал розвитку АПК України, експорт, імпорт, продовольство, зернові, борошно, ринки збуту, сучасні технології, агрохолдинг, інвестори, іноземні інвестиції, фермерські господарства

Рассмотрены агропромышленный потенциал Украины и перспективы увеличения объемов производства сельхозпродукции в стране за счет внедрения современных технологий и привлечения иностранных инвестиций. Исследованы возможности увеличения экспорта сельхозпродукции и вероятные рынки ее сбыта.

Ключевые слова: агросектор, продовольственная безопасность, сельское хозяйство, потенциал развития АПК Украины, экспорт, импорт, продовольствие, зерновые, мука, рынки сбыта, современные технологии, агрохолдинг, инвесторы, иностранные инвестиции, фермерские хозяйства.

The Ukrainian agricultural potential and prospects of increasing agricultural production in the country through the introduction of modern technology and foreign investment are considered. The possibilities of export increasing of agricultural products and its potential sales markets are investigated.

Key words: agricultural sector, food security, agriculture, potential of agricultural development of Ukraine, export, import, food, cereals, flour, modern technology, agriholding, foreign investment, investors, private farms.

Постановка проблеми. Одним з пріоритетних завдань, які повинна вирішити Україна на шляху до збалансованого розвитку, є інтеграція до світової економіки. Інтеграція до системи світового господарства в умовах глобалізації є одним з принципових факторів, що в сукупності визначають економічні, екологічні і соціальні аспекти розвитку країни та взаємодії суспільної і природної компонент на її території [4]. Для утвердження на світових ринках країна повинна максимально ефективно реалізувати свій

експортний потенціал. На думку фахівців, у сучасних умовах продукція національного аграрного сектору є однією з головних складових експортного потенціалу, стратегічним ресурсом сталого розвитку України. Агросектор є системоутворюючим в національній економіці, формуючи продовольчу, економічну, екологічну та енергетичну безпеку держави (у визначених межах) з одночасним розвитком сільськогосподарських та продовольчих ринків. Вітчизняний агросектор зі значним виробничим потенціалом може стати рушієм розвитку національної економіки, надаючи імпульс інвестиційному, технологічному та соціальному піднесенню України.

Актуальність дослідження обумовлена постійно зростаючим дефіцитом продовольства в світі та збільшенням і попитом на нього внаслідок швидкого зростання населення Землі. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) констатує, що нині голодує населення 34 країн. Загалом же, за її даними, у 2011–2013 рр. 842 млн. осіб (12% населення світу) постійно недоїдають. Кількість людей, які недоїдають, на думку експертів, у майбутньому зростатиме. Для вирішення цієї проблеми потрібно використати можливості нарощування продовольства у всіх країнах світу. Україна належить до числа країн, які мають найбільші потенційні можливості збільшення обсягів сільськогосподарської продукції. В умовах збільшення дефіциту продовольства у глобальних масштабах, зменшення виробництва продовольства в світі не тільки в розрахунку на одного жителя планети, Україна повинна якомога повніше реалізовувати свої можливості виробництва та експорту сільськогосподарської продукції. На сучасному етапі розвитку світової економіки для України складаються сприятливі умови щодо освоєння нових ринків сільськогосподарської продукції, зокрема, в регіонах Південно–Західної, Південної та Східної Азії, Північної Африки, існують можливості нарощування експорту сільськогосподарської продукції до країн Європи [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широкий спектр досліджень з проблематики розвитку АПК України чи її регіонів здійснено в працях багатьох українських вчених, зокрема Г.В. Балабанова, Я.В. Кирпуша, М.М. Книш, С.М. Малюка, В.П. Нагірної, Л.О. Мармуль, І.М. Пушкара, В.Ф. Семенова, О.П. Самохвалова, Р.О. Язиніної та багатьох інших. Дослідження особливостей розвитку АПК України та її регіонів в сучасних умовах проводять В.П. Нагірна, Я.Б. Олійник, С.І. Іщук та інші.

Окрім наукових кіл, керівників різних рангів, фахівців з проблематики розвитку сільського господарства, проблематика реалізації потенціалу українського АПК широко висвітлюється в друкованих та електронних засобах масової інформації, інформаційно–аналітичних джерелах, мережі Інтернет.

Мета статті— аналіз стану агросектору України та основних проблем, що заважають успішному її просуванню на світові продовольчі ринки і реалізації країною потенціалу сільськогосподарського

виробництва; розгляд можливих шляхів і перспектив розвитку АПК країни.

Виклад основного матеріалу. На Римській зустрічі Загальної ради Міжнародного фонду сільськогосподарства (IFAD) 2012 р. наголошувалося, що продовольча та енергетична кризи— набагато серйозніші виклики для людства, ніж економічна та фінансова, оскільки (окрім негативних соціальних та економічних наслідків) можуть спричинити і політичну нестабільність у світі. Відтак продовольча безпека повинна й надалі залишатися пріоритетним завданням для міжнародної спільноти. Адже, як зазначає президент IFAD Канайо Ф. Нванзе, бідність та голод – основа багатьох світових проблем [7]. Україна, як аграрна держава з найбільшою територією в Європі, на жаль, на сьогоднішній день далеко не повною мірою використовує свій потенціал сільськогосподарського виробництва. Між тим, на думку багатьох експертів, Україна, яка володіє третиною світових площ чорноземів і на території якої зосереджено 26,9% орних земель Європи, може забезпечити продовольством від 140 до 500 млн. осіб [5].

Держава може будувати систему власної національної безпеки завдяки поставкам високоякісного продовольства (*зерна, молокопродуктів та овочів*) до країн, що розвиваються. Але, щоб стати потужним гравцем в експорті продовольства, Україна повинна докласти чимало зусиль у реалізації потенціалу виробництва, просуванні на зовнішні ринки, розвитку інфраструктури сільськогосподарського виробництва, впровадження нових технологій, залучення іноземних інвестицій.

Слід зазначити, що у вітчизняному агрокомплексі поступово відбуваються позитивні зміни, впроваджуються сучасні технології виробництва. Як приклад назвемо найбільший агрохолдинг Європи «Ukrlandfarming» Застосування нових високих технологій позначається на продуктивності його виробництва. Так, середній врожай пшениці 2012 р. тут становив 51 ц/га, кукурудзи— 100 ц/га. Підприємство є найбільшим виробником молока в Україні (300 т щодня). Значних успіхів, зокрема, досягнуто на Ічнянському молочно–консервному комбінаті (ІМКК) на Чернігівщині (група компаній «Провіант»), який виробляє ультрапастеризоване і згущене молоко класу *преміум*. Виробництво на підприємстві повністю автоматизоване і комп'ютеризоване, а імпортне обладнання налаштоване на європейську якість сировини.

ІМКК планує експортувати значну частину своєї продукції. Комбінат робить вагомий внесок у розвиток області і сприятиме її виходу на лідерські позиції в Україні за основними показниками аграрного виробництва [7]. Загалом, у результаті здійснення таких позитивних змін, в Україні відбувається нарощування виробництва сільськогосподарської продукції. Так, валовий збір зерна протягом 2000–12 рр. збільшився майже вдвічі (рис. 1).

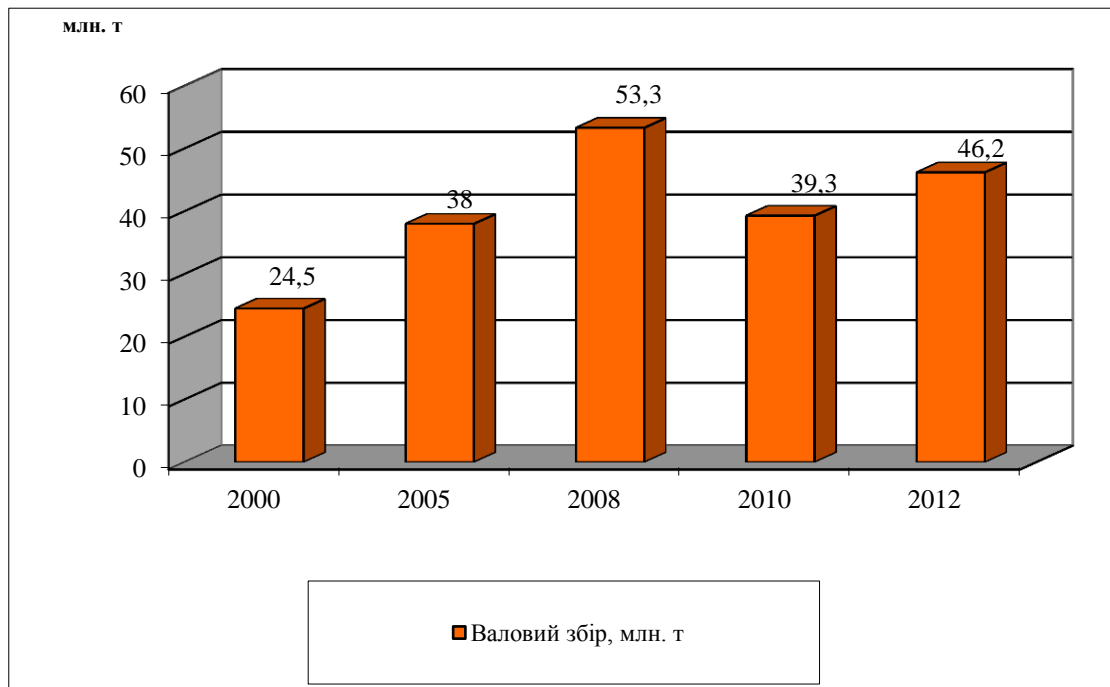

Рис. 1. Виробництво зерна в Україні у 2000–2012 рр., млн.. т. [9]

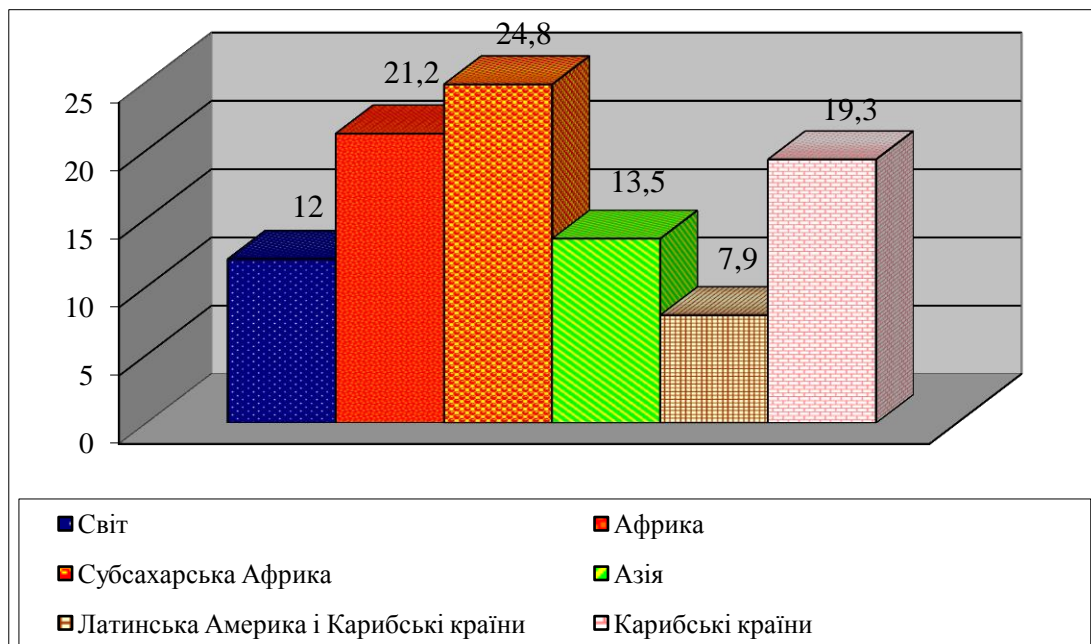

Рис. 2. Регіони світу. Частка людей, які недоїдають, у загальній чисельності населення

Особливого значення збільшення виробництва продовольства в Україні набуває в умовах загострення світової продовольчої кризи. Так, за останніми оцінками в 2011–2013 рр. у світі майже кожна восьма людина потерпала від хронічного недоїдання, а в країнах Африки – майже кожна п’ята (рис. 2) [8]. Отже, Україна має непогані перспективи для вирішення проблеми голоду в країнах, що розвиваються. Про це зокрема, свідчить збільшення обсягів експорту протягом останнього десятиріччя (2002–12 рр.) За цей період валютні надходження від продажу зернових культур

збільшилася у сім разів; насіння і плодів олійних культур та жирів і олій— більш як у дванадцять разів (рис. 3).

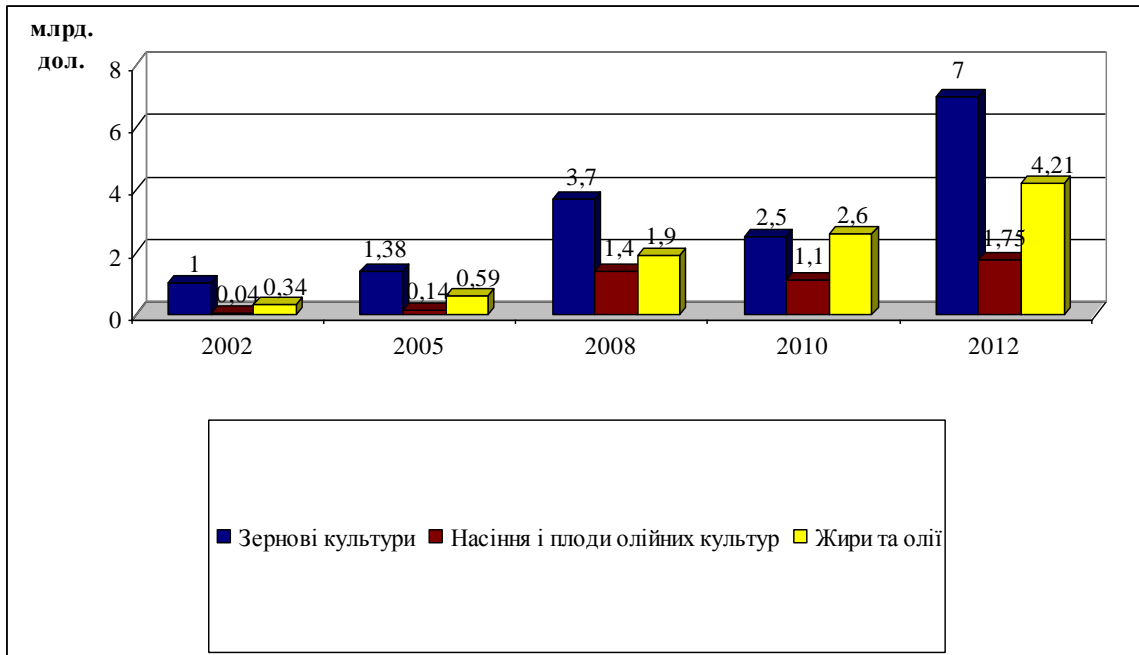

Рис. 3. Експорт продукції сільськогосподарства України у 2002-12рр., млрд. дол. [9]

Вже нині Україна експортує зерно в 90 країн світу. Протягом наступного десятиріччя наша держава, за оцінками експертів, має можливість наростити виробництво зернових до 120 млн. т (завдяки збільшенню врожайності основних сільгоспкультур) і вийти на друге місце в світі (після США) в експорті зернових. А при досягненні середньоєвропейських показників виробництва з 1 га, Україна здатна збільшити валове виробництво сільгосппродукції в 4–4,5 рази. Це додатково забезпечить продуктами харчування більше 300 млн. чол. [1]. Завдяки цьому, Україна зможе нагодувати близько третини голодуючого населення світу (табл. 1).

Таблиця 1.
Світ. Чисельність населення, яке недоїдає, млн. осіб

Роки	Кількість населення, яке недоїдає, млн. осіб		
	2008–10	2010–12	2011–13
Світ	878,2	868	842,3
Регіони, що розвиваються	863	852	826,6
Африка	226	239	226,4
Північна Африка	4,4	4	3,7
Субсахарська Африка	221,6	234	222,7
Азія	585,5	563	552
Кавказ і Центральна Азія	7	6	5,5

Східна Азія	169,1	167	166,6
Південно–Східна Азія	80,5	65	64,5
Південна Азія	309,9	304	294,7
Західна Азія	19,1	21	20,6
Латинська Америка і Карибські країни	50,3	49	47
Карибські країни	6,8	7	7,2
Латинська Америка	43,5	42	39,8
Океанія	1,1	1,1	1,2

Складено за [6]

Аналізуючи товарну структуру зовнішньої торгівлі продукцією сільського господарства та харчової промисловості України у 2012 р., бачимо, що більше половини загальної вартості експорту (\$17,9 млрд.) становили продукти рослинного походження (\$9,21 млрд.). На другому місці були жири та олії рослинного або тваринного походження (\$4,21 млрд.). Загалом ці дві групи товарів склали 75% загальної вартості експортованої продукції АПК України. Решту становили готові харчові продукти та продукти тваринного походження і живі тварини.

Серед продуктів рослинного походження переважали зернові культури та плоди і насіння олійних культур, готових продуктів— залишки і відходи харчової промисловості, какао та продукти з нього, алкогольні і безалкогольні напої, готові продукти із зерна, цукор і кондитерські вироби з нього тощо, серед продуктів тваринного походження – молоко і молокопродукти, яйця птиці, мед та м'ясо і їстівні субпродукти (табл. 2).

Таблиця 2.

Товарна структура експорту продукції АПК України у 2012 р., млн. дол.

Товари	Експорт	
	млн. дол.	% від загального обсягу
<i>Усього</i>	17 880,6	100
<i>Продукти рослинного походження</i>	9 213,89	51,5
Зернові культури	6 999,87	39,1
Насіння і плоди олійних рослин	1 753,97	9,8
Їстівні плоди та горіхи	199,85	1,1
Овочі	138,54	0,8
Продукція борошномельно–круп'яної промисловості	105,07	0,6
Інша продукція	16,59	0,1
<i>Жири та олії тваринного або рослинного походження</i>	4 211,46	23,5
<i>Готові харчові продукти</i>	3 493,92	19,5
Залишки і відходи харчової промисловості	877,72	4,9

Какао та продукти з нього	662,34	3,7
Алкогольні і безалкогольні напої та оцет	385	2,2
Готові продукти із зерна	377,48	2,1
Цукор і кондитерські вироби з нього	341,22	1,9
Продукти переробки овочів	323,45	1,8
Тютюн і промислові замітники тютюну	266,28	1,5
Інші продукти	260,43	0,7
<i>Живі тварини; продукти тваринного походження</i>	<i>961,32</i>	<i>5,4</i>
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; мед	612,4	3,4
М'ясо та їстівні субпродукти	315,89	1,8
Інші продукти тваринництва і живі тварини	33,04	0,2

Складено за [9]

Серед інших складових експорту продовольства, існують хороші перспективи щодо пшеничного борошна. На сьогодні щорічні експортні можливості країни оцінюються фахівцями у 400–500 тис. т., а з часом вони можуть суттєво збільшитись.

Найперспективніший ринок для України— африканський, обсяг споживання якого (без урахування країн півночі континенту) становить 1,8–2,3 млн. т. Лише Ангола нині імпортує близько 500 тис. т борошна щорічно. Існують хороші перспективи щодо нарощування експорту борошна в держави Північної Африки, Близького Сходу (Сирії, Лівану, ОАЕ), Азербайджану, Грузії [3].

Надзвичайно важливим завданням для України, яке допоможе їй повністю реалізувати потенціал світової «житниці», є залучення щонайменше \$35–40 млрд. іноземних інвестицій [7].

Сьогодні основними інвесторами у сільське господарство України є Данія, Німеччина, Великобританія, Франція, Польща, США, Нідерланди, Швеція, Словаччина і Росія [1]. Зокрема, яскравим прикладом зацікавленості співпраці у сфері АПК України може бути те, що за останні три роки американська інвестиційна компанія SigmaBleyzer через AgroGeneration інвестувала понад \$100 млн. на розбудову великого агропромислового об'єкту в Україні й планує інвестувати ще. Фінансову підтримку українським фермерам, одноосібникам і дрібнотоварним виробникам готові надавати і провідні світові фінансові інститути. Зокрема, лише ЄБРР щороку інвестує в АПК України близько €200 млн. і готовий збільшити свої ліміти під фінансування агросектору [2].

Ключовим ресурсом, який зацікавить інвесторів, є майбутня продуктивність української землі та аграрної інфраструктури. На думку багатьох аналітиків Світового банку, Продовольчої та сільськогосподарської організації (ФАО) і низки фондів, при правильному підході до інвестиційної політики (наданні АПК прямої підтримки і податкових пільг) протягом наступних 5–7 років Україна вироблятиме 120 млн. т зернових і 7 млн. т м'яса.

Реалізація останнього завдання потребує посилення уваги до збільшення кормової бази тваринництва, зокрема, здійснення відповідних змін в структурі сільськогосподарських земель країни.

Збільшення виробництва продукції АПК в Україні потребує залучення іноземних інвестицій у різні сектори, у великі сільськогосподарські підприємства, у фермерські господарства [7].

Висновки. Агропромисловий сектор України має потужні перспективи розвитку. Реалізація потенціалу сільськогосподарського виробництва потребує складного комплексу зусиль. Сільське господарство України має пройти етап якісних змін, який дозволить збільшити ефективність виробництва, продуктивність праці, підняти конкурентоздатність національного аграрного сектору. Для нарощування виробництва, збільшення обсягів експорту в Україні має бути здійснена цілеспрямована державна політика щодо пріоритетного розвитку вітчизняного АПК. Виконуючи взяті на себе зобов'язання в рамках міжнародних угод, що регулюють правила поведінки на світових ринках, Україна повинна докладати цілеспрямованих зусиль щодо просування на продовольчі ринки окремих країн та регіонів світу. Корисним при цьому є вивчення і використання досвіду інших країн, зокрема Польщі, яка в останні роки досягла помітних успіхів як експортер сільськогосподарської продукції.

Використані джерела:

- 1) Білоусова Н. *Із житниці Європи— в «аграрного тигра» світу*// День.— 15.10. 2013.— С. 6
- 2) Білоусова Н. *Морган ВІЛЬЯМС: “Ви можете забезпечувати світ своїми багатствами за пристойну оплату...”*// День.— 16.10. 2013.— С. 6
- 3) Ганський О. *Битва білого порошку*// Україна молода.— 22.10. 2013.— С. 6
- 4) *Екологічні та соціальні наслідки міжнародної економічної інтеграції України/за ред. С.А. Лісовського: Інститут географії НАН України. – К.: Академперіодика, 2012. – 348 с.*
- 5) Килимник Ю. *Ми не йдемо в Європу з простягнутою рукою*// День.— 5.09. 2013.— С. 5
- 6) Лісовський С.А., Гукалова І.В., Маруняк Є.О., Дронова О.Л., Мозговий А.А. *Міжнародна економічна інтеграція України та її можливі наслідки для переходу країни до збалансованого розвитку*// Український географічний журнал.— №4, 2011.— С. 34–41.
- 7) Чіпко Т. *Аграрно–виробничий потенціал України на тлі світової продовольчої кризи*// *Географические и геоэкологические исследования в Украине и сопредельных территориях. Сборник научных статей.*— Симферополь: Диайти, 2013.— Т.1.— С. 229–234
- 8) <http://www.fao.org/docrep/018/i3434e/i3434e00.htm>
- 9) <http://www.ukrstat.gov.ua>